

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

JUGOSLAVENSKI PROSTOR 30 GODINA NAKON RASPADA JUGOSLAVIJE

Hrvoje Klasić

juli 2021.

Još uvijek je nemoguće postići konsenzus oko toga zašto je do raspada došlo, tko snosi (najveću) odgovornost kao i oko toga čega se i na koji način u vezi s Jugoslavijom trebamo sjećati

Po kriterijima koji se smatraju ključnima pri ocjeni razvijenosti i uspješnosti nekog društva, kao što su ekonomska situacija i životni standard građana, stupanj demokracije i vladavine prava, razina ljudskih i medijskih sloboda, postjugoslavenski prostor je na samom europskom začelju.

Ostaje za vidjeti kako će se politički predstavnici naroda koji su u Jugoslaviji imali ravnopravan status ponašati u Europskoj uniji u kojoj bi ta ravnopravnost mogla biti na svakodnevnoj kušnji.

Sadržaj

	UVOD	3
I	SLOVENIJA	5
II	HRVATSKA	7
III	BOSNA I HERCEGOVINA	9
IV	CRNA GORA	11
V	MAKEDONIJA	12
VI	SRBIJA	14
VII	KOSOVO	16
	U IŠČEKIVANJU EPILOGA	17
	LITERATURA	18

Uvod

Trideset godina nakon raspada Jugoslavije jugoslavensko nasljeđe, i dobro i loše, i dalje je sveprisutno na prostorima koje je nekada zauzimala ova zajednička država Južnih Slavena. Iako su o raspadu Jugoslavije napisane brojne knjige i znanstveni radovi, održane brojne konferencije i snimljeni dokumentarni filmovi, još uvijek je nemoguće postići konsenzus oko toga zašto je do raspada došlo, tko snosi (najveću) odgovornost za činjenicu što se raspad odvijao u krvi, progonima i masovnim zločinima, kao i oko toga čega se i na koji način u vezi s Jugoslavijom trebamo sjećati. Tog konsenzusa nema među povjesničarima, intelektualcima, umjetnicima, političarima kao ni „običnim“ građanima. Neki od razloga zašto ga nema leže u izostanku multiperspektivnosti, nemogućnosti sagledavanja šire slike i nevoljkosti da se čuju i uvažavaju svi relevantni argumenti. Pristup ovom problemu je uglavnom egocentričan i etnocentričan odnosno kao glavnu referentnu točku za sagledavanje vrlo kompleksne problematike podrazumijeva vlastitu sudbinu ili sudbinu vlastite nacije. I u tome je isključiv. Iskustva „drugih“ (pojedinaca i nacija) postaju manje bitna ili potpuno nebitna. Time nemogućnost suočavanja s prošlošću postaje veliki problem i za buduće odnose u regiji. Jer, imati opravdanja za zločince koji su zločine činili u „naše“ ime, a nemati jednakog suosjećanja prema svim žrtvama bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost nije historiografski već ozbiljan društveni problem. Onaj tko je spreman veličati zločince i umanjivati zločine unatoč najboljoj volji neće uspjeti promijeniti činjenice iz prošlosti, ali bi po svemu sudeći isti pristup mogao ponoviti u budućnosti.

Jedno od pitanja koje se nameće u vezi s raspadom Jugoslavije, a koje sugerira da se doista radi o vrlo kompleksnoj temi, odnosi se na analizu razloga raspada. S tim u vezi se nameće i drugo važno pitanje a odnosi se na identificiranje trenutka kada je raspad počeo. Ova dva pitanja, ili bolje rečeno odgovori na njih, nalaze se u uzročno-posljedičnoj vezi.

Iako se kao „službeni“ datum u javnosti nametnula 1991. godina bilo bi ispravnije reći da je te godine

započela završna faza raspada. Nezadovoljstvo jugoslavenskom federacijom počelo se izražavati već početkom 1960-ih kada je u državi završena faza poslijeratne obnove i uspješnog otpora sovjetskim prijetnjama, obilježena idealizmom, euforijom i entuzijazmom. Pokušaj ekonomskih promjena 1960-ih, koji je trebao omogućiti uključivanje Jugoslavije u europske i svjetske trgovinske i poslovne procese, ukazao je ipak na brojne slabosti uvjetovane prije svega različitim stupnjem privrednog razvoja pojedinih republika (i pokrajina). Antagonizam, ali i rastući animozitet između „razvijenih“ i „nerazvijenih“ kao i sve oštrije primjedbe o netransparentnom trošenju zajedničkog novca u sljedeća će se tri desetljeća nastaviti produbljivati. Uz ekonomsku neravnopravnost sve prisutnija tema u javnosti postaje i osjećaj nacionalne neravnopravnosti. Bilo da se radilo o nemogućnosti Albanaca s Kosova, Slovenaca i Makedonaca da se (poput Srba i Hrvata) ravnopravno služe svojim materinim jezikom, primjedbama Hrvata o neravnopravnoj nacionalnoj strukturi zaposlenih u državnim službama i JNA, ili negodovanju Srba o nepravednoj podjeli SR Srbije na tri dijela. Svi navedeni problemi pretvorit će se u nepremostive prepreke između jugoslavenskih naroda i republika nakon smrti, pokazat će se najjačeg kohezivnog faktora u zemlji, predsjednika i maršala Josipa Broza Tita 1980. godine. Umjesto suradnje i solidarnosti sve više jača konkurentski, pa čak i neprijateljski odnos među republikama. Ovakve odnose dodatno će pogoršati galopirajuća inflacija, nemogućnost vraćanja velikog inozemnog duga, stroge mjere štednje i opći pad kvalitete života građana, a sve kao posljedica velike ekonomske krize u kojoj se Jugoslavija našla početkom 1980-ih. Ekonomska i politička nestabilnost po principu spojenih posuda su nastavile destabilizirati zemlju, te krajem 1980-ih i početkom 1990-ih dovele do njezinog definitivnog raspada. Nažalost, taj raspad nije prošao kao mirna tranzicija iz jednostranačkog u demokratsko društvo niti je poštivano ustavom zagarantirano pravo naroda i republika na odcjepljenje od federacije već je prerastao u najveći i

najtragičniji rat na europskom tlu od završetka Drugog svjetskog rata.

Od raspada Jugoslavije i rata na njezinom teritoriju prošla su gotovo tri desetljeća. Umjesto jedne, na području od Vardara do Triglava danas postoji šest neovisnih i od Ujedinjenih naroda priznatih država, te Kosovo čiji međunarodni status i dalje izaziva brojne prijepore. U svim navedenim državama jednopartijski sustav zamijenjen je sustavom parlamentarne demokracije, a planska ekonomija i socijalizam, tržišnom ekonomijom i kapitalizmom. U teoriji, promjene koje su se dogodile su velike i sveobuhvatne. Međutim, kako stoje stvari u praksi? Jesu li građani zadovoljni kvalitetom života u svojim (novim) državama? Osjećaju li da žive u sigurnim i pravednim društvima, i vjeruju li državnim institucijama? Vide li svoju perspektivu unutar ili van granica države u kojoj su rođeni?

U ovom tekstu pokušat ću usporediti iskustva iz protekla tri desetljeća i ukazati na mogućnosti, prepreke i izazove koji očekuju države nastale nakon raspada Jugoslavije u (bliskoj) budućnosti.

I SLOVENIJA

„Slovenija i Slovenci su oduvijek bili, a mnogi će reći i ostali, drugačiji od ostalih jugoslavenskih republika i nacija. I to je istina, ali uz opasku koja u cijeloj priči nije nebitna – možda ne baš onoliko drugačiji koliko to drugi misle i ne toliko drugačiji koliko bi oni sami to htjeli. Nema sumnje da je po brojnim kriterijima, poput privrednog razvoja, BDP-a po glavi stanovnika, kvalitete i dostupnosti zdravstvene zaštite ili npr. broja (ne)pismenih i (visoko) obrazovanih slovensko društvo bilo najrazvijenije u Jugoslaviji. Prema nekim podacima 1980-ih je odnos razvijenosti Slovenije i Kosova bio jednak odnosu razvijenosti Velike Britanije i sjevernoafričkih zemalja. Vjerojatno je s ovim činjenicama povezana i percepcija Slovenaca kao onih koji su najodgovorniji za raspad Jugoslavije jer je njima zajednička država donosila najmanje koristi. Istina je da su netransparentnost u trošenju proračunskog novca i ponekad čudni kriteriji prilikom odobravanja investicija bili predmetom čestih kritika od strane slovenskih političara i ekonomista za vrijeme postojanja Jugoslavije. Međutim, daleko od toga da je Slovenija u Jugoslaviji patila, odnosno da su sve ostale republike parazitirale na njezinoj razvijenosti. O tome postoje brojne studije, a ukratko i vrlo konkretno je to krajem 1960-ih objasnio i ugledni slovenski političar Sergej Kraigher. Po njegovim riječima slovenski izvoz u ostale jugoslavenske republike bio je daleko veći nego na zapadno tržište jer se slovenska privreda nije bila u stanju u dogledno vrijeme preorijentirati na strana tržišta. Niti je izvan jugoslavenskog tržišta postojala tako povoljna baza za snabdijevanje slovenske privrede sirovinama. Dakle, ne da je Slovenija u Jugoslaviji zaostajala nego se po Kraigherovim riječima upravo zahvaljujući svom položaju u Jugoslaviji u cjelini brže razvijala nego npr. zapadnoeuropske zemlje.

Da Jugoslavija nije (jedina) kočnica slovenskom razvoju nego da dio krivice svakako snose i sami Slovenci postat će jasno već prvih godina nakon osamostaljenja. Distanciranje od jugoslavenskog balkanskog miljea nije za posljedicu imalo uklapanje u europski milje. Nedemokratska jednopartijska federacija je napuštena ali

demokratizacija društva nije uklonila sve loše prakse iz prethodnog perioda poput klijentelizma, korupcije i otuđenosti političkih elita od potreba i interesa građana i birača. Iako trideset godina kasnije građani Slovenije u odnosu na građane ostalih postjugoslavenskih država i dalje imaju kvalitetnije uvjete života, zaostajanje u odnosu na građane ostalih članica Europske unije i dalje je primjetno. To se čak odnosi i na građane onih država koje su 2004. istovremeno s njom pristupile EU, a koje su u tom trenutku od nje bile ekonomski nerazvijenije. Posebno zabrinjavajuće je, i daleko od priželjkivanih europskih standarda, stanje po pitanju poštivanja ljudskih prava. Upravo ta tema iznjedrila je vjerojatno i najveću aferu u povijesti Slovenije od osamostaljenja, odnosno nanijela neizbrisivu mrlju demokratskoj i pravnoj državi koja se tek stvarala. U veljači 1992. preko 25 tisuća stanovnika, od kojih najveći dio porijeklom iz bivših jugoslavenskih republika, „izbrisano“ je iz registra stalnog prebivališta jer nisu na vrijeme zatražili slovensko državljanstvo. „Izbrisani“ su izgubili sva ekonomska i socijalna prava, nisu smjeli primati zarađenu mirovinu niti posjedovati kupljenu imovinu, a neki su čak i prisilno deportirani iz Slovenije. Nepravda je ispravljena tek 2014. presudom Europskog suda koji je ustanovio da je Slovenija svojom odlukom prekršila odredbe Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Da se nije radilo o incidentnoj situaciji kada je u pitanju funkcioniranje pravne države govori i podatak da je dvije godine kasnije (2016.) Slovenija, od svih 47 zemalja članica Vijeća Europe (ne EU!), imala najvišu razinu kršenja ljudskih prava po glavi stanovnika. Loš imidž Slovenije u posljednjih je nekoliko godina po istom pitanju samo dodatno pokvario i odnos prema migrantima s Istoka kojima se ograničavaju mogućnosti ostvarivanje prava na azil, i od kojih se ova država „brani“ krajnje nehumanim metodama koje uključuju i postavljanje bodljikave žice duž granice s Hrvatskom.

Još jedan od problema slovenskog društva koji predstavlja neposrednu opasnost po demokratske standarde je snaga političke desnice personalizirana u liku i djelu Janeza Janše, političara kojeg nazivaju

slovenskom varijantom Viktora Orbana ili slovenskim Donaldom Trumpom. Zagovornike tzv. iliberalne demokracije u Sloveniji, poput njihovih istomišljenika u Europi i svijetu, karakterizira obračun s „neposlušnim“ medijima i nevladinim organizacijama, pritisci na pravosuđe, ksenofobija i sklonosti autoritarnim praksama.

Da je Slovenija po mnogočemu bliže, nego što misli, svojim nekadašnjim jugoslavenskim „sustanarima“, potvrđuje i odnos prema prošlosti. Kao i u ostalim bivšim republikama, a danas neovisnim državama, i u slovenskom su društvu podjele velikim dijelom uvjetovane upravo odnosom prema prošlosti. Najveći problem u tom smislu odnosi se na povijesni revizionizam odnosno stalne pokušaje da se pripadnici profašističkih snaga iz Drugog svjetskog rata prikažu kao nacionalni heroji, a projugoslavenski antifašisti i komunisti kao nacionalne izdajice.

Uz sve unutarnjopolitičke probleme Slovenija se ne može pohvaliti niti vanjskopolitičkim uspjesima. Od nekoć važnog subjekta u saveznoj državi ona danas predstavlja gotovo nebitan objekt u savezu država. Utjecaj koji su njezini političari i poduzeća imali u Jugoslaviji neusporediv je s onim koji isti imaju u Europskoj uniji.

Trideset godina nakon dobivanja državne nezavisnosti Slovenija je po različitim kriterijima i dalje najrazvijenija država u postjugoslavenskoj regiji. O tome između ostalog svjedoči i velik broj radnika iz zemalja bivše Jugoslavije koji svake godine svoju sreću nastoje pronaći upravo u Sloveniji. Iako u mnogočemu sigurno može biti primjer ova je zemlja ipak po mnogočemu još uvijek daleko od uzora.

II

HRVATSKA

„Hrvatsko nezadovoljstvo odnosima u Jugoslaviji svakako je jedan od faktora koji je imao najviše utjecaja na destabilizaciju zemlje. To međutim ne znači da je hrvatsko nezadovoljstvo uvijek bilo neopravdano i neargumentirano. Primjedbe hrvatskih političara (i intelektualaca), kao i u slučaju slovenskih kolega, svodile su se na kritiku netransparentnosti trošenja zajedničkog novca, zahtjeve za većom decentralizacijom i punom nacionalnom ravnopravnošću svih jugoslavenskih naroda. Ovo posljednje se najčešće manifestiralo kao otpor srpskim pokušajima da svoju brojčanu nadmoć kapitaliziraju u različitim sferama političkog, ekonomskog i društvenog života. Uz sve sličnosti Hrvatska se od Slovenije razlikovala po nečemu što će se pokazati vjerojatno najvažnijom „diferentnom specificom“ tijekom i nakon raspada zajedničke države. Riječ je o nacionalnoj strukturi stanovništva. Za razliku od etničke homogenosti Slovenije zbog koje je rat u toj republici/državi i trajao svega desetak dana nezanemariv broj (nezadovoljnih) srpskog stanovništva koji je živio u Hrvatskoj bit će glavnim razlogom puno dužeg i brutalnijeg rata u toj republici/državi. Posljedice spomenutog osjećaju se i danas, dvadeset i pet godina nakon završetka Domovinskog rata, kako se rat iz 1990-ih službeno naziva u Hrvatskoj. Ljudski i materijalni gubici, raseljeno stanovništvo i ogromna šteta na privrednim objektima trasirat će bitno drugačiji razvojni put Hrvatske u odnosu na Sloveniju. Uostalom, iako su ove dvije republike istoga dana, 25. lipnja 1991., proglasile svoj izlazak iz Jugoslavije, Slovenija će u Europsku uniju ući (2004.) devet godina prije Hrvatske (2013.).

Međutim, kao i u slučaju Slovenije vrijeme će vrlo brzo pokazati da jugoslavenski državni okvir i komunistička ideologija nisu bili jedini kočničari hrvatskog razvoja. Ali, da to nije bio niti rat, barem ne u onoj mjeri u kojoj se to još i danas nastoji prikazati. Nakon demokratskih promjena 1990. Hrvatskom će sljedećih deset godina čvrstom rukom vladati Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) predvođena Franjom Tuđmanom, bivšim partizanom, komunistom, oficijom JNA, ali i političkim disidentom i zatvorenikom. Ponašanje demokratski

izabranih političara na vlasti često se neće bitno razlikovati od ponašanja političara iz prethodnog, nedemokratskog perioda. Stranački i rođački nepotizam, korupcija, odnos prema političkim neistomišljenicima i „neposlušnim“ novinarima, i napose pljačka društvene imovine provedena zakonskim rješenjima o pretvorbi i privatizaciji, kod hrvatskih su građana poljuljali povjerenje u demokraciju i institucije pravne države, koje ni trideset godina kasnije nije u potpunosti vraćeno.

Uz opasnosti koje donosi konstantno i sve izraženije socijalno raslojavanje na nestabilnost hrvatskog društva znatno utječu i izražene svjetonazorske podjele. Razlike po pitanju odnosa prema pravima žena, manjina, LGBT zajednice, ili nacionalizmu, generiraju razne oblike nepovjerenja, netrpeljivosti, uvreda, verbalnih, ali i fizičkih sukoba. U javnosti jedno od najvidljivijih „bojišta“ na kojem se vode svjetonazorske borbe je ono na kojem se raspravlja, ili češće neargumentirano svađa, oko prošlosti. Povijesni revizionizam koji je 1990-ih postao dio službene politike uspostavljanja novog povijesnog narativa, a koji karakterizira relativiziranje, ponekad i glorificiranje, zločinačkog ustaškog režima i demoniziranje svega vezanog uz partizanski pokret, komunizam i Jugoslaviju, pokazuje se kao nepremostiva prepreka normalizaciji odnosa unutar hrvatskog društva.

Iako je kao uvjet za ulazak u Europsku uniju morala ispuniti određene kriterije i postići određene standarde Hrvatska godinama nakon primanja u punopravno članstvo u nekim segmentima funkcioniranja još uvijek ne ostavlja dojam zrele demokratske i pravne države. O tome svjedoči sporost i neučinkovitost pravosuđa, visok stupanj korupcije, nepoticajna investicijska klima, glomazan birokratski aparat, ali i nepovjerenje građana u demokratski izabrane političare. Istina, od proglašenja neovisnosti hrvatski građani svjedoče i brojnim promjenama na bolje. Kvaliteta i standard života se polako ali ipak popravljaju, posebno nakon ulaska u EU. Članstvo u toj zajednici omogućilo je građanima Hrvatske slobodno kretanje, trgovanje i zapošljavanje na cijelom njezinom teritoriju, ali i razne beneficije u obliku financijske pomoći, potpora za znanstvene, kulturne,

obrtničke i gospodarske projekte. Pomaci na bolje vidljivi su i po pitanju medijskih sloboda. Novinari svih najgledanijih i najčitanijih medija istražuju, pišu i govore jednako o aferama političara na vlasti i onih u opoziciji. A njihova otkrića nerijetko rezultiraju ostavkama i smjenama najmoćnijih ljudi u državi. Sve navedeno naravno ne znači da prostora za poboljšanje i dalje nema.

Slično kao i Slovenija, ni Hrvatska u međunarodnim krugovima nije prepoznata kao važan i utjecajan subjekt. Velikim svjetskim silama poput SAD-a, Rusije ili Kine Hrvatska je danas, kao politički ili ekonomski partner, gotovo nevažna, dok se odnos s Europskom unijom uglavnom svodi na bespogovorno prihvaćanje odluka koje se donose u tamošnjim institucijama. Poseban vanjskopolitički problem predstavljaju odnosi sa zemljama u okruženju, prvenstveno s bivšim jugoslavenskim republikama, koji ne djeluju uvijek dobrosusjedski. Ta problematika uključuje neriješena granična pitanja, neriješena pitanja vezana uz nedavnu prošlost (npr. problem Hrvata nestalih u ratu 1990-ih, ali i pitanje imovine Srba izbjeglih u istom periodu iz Hrvatske), kao i odnose Hrvatske prema Hrvatima u susjednim državama. U vezi s ovim posljednjim pod posebnim je povećalom briga prema Hrvatima u Bosni i Hercegovini koja nerijetko preraste u miješanje u unutarnjopolitičke prilike, a samim time i narušavanje suvereniteta ove države. Umjesto da se nametne kao predvodnik skupine zemalja koje teže ulasku u EU, svojim iskustvom im pomogne u tom složenom procesu i preuzme ulogu posrednika između Bruxellesa i regije, Hrvatska i Hrvati zanemarujući povijesno nasljeđe i geografsku zadatost uporno pokušavaju pobjeći s Balkana. Međutim, uporno bježanje s Balkana Hrvatsku nije približilo Europi. Nažalost, samo ju udaljava, i to u nepoznatom pravcu.

III

BOSNA I HERCEGOVINA

Od svih država u regiji Bosna i Hercegovina pravi najviše problema. Ali, ne drugima nego samoj sebi i vlastitim građanima. Do raspada zajedničke države, a zbog izrazito mješovite strukture stanovništva, nazivalo ju se „Jugoslavijom u malom“. Ona je više od ikoje druge republike trebala pokazati da su mir i suživot između pripadnika različitih nacija i vjera, koji su u ranijim razdobljima sudjelovali u međusobnom istrebljivanju, itekako moguć. Bratstvo i jedinstvo građana potpomognuto masovnom industrijalizacijom, izgradnjom prometne, obrazovne i zdravstvene infrastrukture učinili su Bosnu i Hercegovinu oglednim primjerom uspješnog jugoslavenskog socijalističkog eksperimenta.

A onda je taj eksperiment krajem 1980-ih počeo pucati po šavovima da bi na najburniji i najsmrtonosniji način eksplodirao upravo tamo gdje su mnogi Jugoslaveni to najmanje očekivali. Ratoborni nacionalizmi pokrenut će spiralu masovnih zločina, etničkog čišćenja, mržnje i isključivosti. Bilanca trogodišnjeg ratovanja je opustošena i napuštena zemlja, država koja više od dva desetljeća nakon prestanka ratovanja i dalje ne uspijeva pomiriti svoje građane. Nekadašnji jugoslavenski simbol sloge i uspjeha pretvorio se u europski simbol sukoba i neuspjeha.

Multietničnost kojom su se Bosanci i Hercegovci nekada ponosili već trideset godina predstavlja najveću prepreku normalizaciji međuljudskih odnosa, demokratizaciji društva i izgradnji pravne države. De iure jedinstvena Bosna i Hercegovina danas je de facto podijeljena na dvije države – Federaciju BiH i Republiku Srpsku. U tom kontekstu, kompliciran i što je još važnije često nefunkcionalan administrativno – upravni aparat, uz različita tumačenja jurisdikcija i ovlasti, predstavlja samo dio problema. Možda i veći predstavljaju identitetski prijepori poput pitanja što sami građani smatraju svojom „domovinom“ ili, da budem malo patetičan, koliko se građana BiH osjeća bosanskohercegovačkim patriotima? Smatraju li npr. stanovnici Prijedora i Bijeljine svojim glavnim gradom Sarajevo ili Banja Luku? Hoće li prilikom predstavljanja negdje u inozemstvu reći da dolaze iz

Bosne i Hercegovine ili Republike Srpske? Za koga će prilikom nogometnog susreta reprezentacija BiH i Srbije navijati Banjalučani, a za koga će prilikom susreta Hrvatske i BiH navijati Ljubušaci?

Borbu za nacionalnu ravnopravnost u BiH je odavno postalo teško razlikovati od nacionalizma. Jedan od razloga je inzistiranje na etničkim podjelama u svim sferama i svim segmentima života. Dok se u Jugoslaviji famozni nacionalni ključ koristio kako bi se spriječila diskriminacija, u BiH je to danas sredstvo kojim se uspostavlja (dobrovoljna) segregacija. Etnički princip je u previše slučajeva i dalje važan faktor prilikom zapošljavanja ili upisivanja u školu, prilikom izbora bračnog partnera, pa čak i izbora kafića. Izgradnju Bosne i Hercegovine kao društva ravnopravnih građana, a ne „konstitutivnih naroda“, ugrožava i sama država svojim izbornim zakonom koji se, unatoč brojnim primjedbama o neusklađenosti s modernim europskim demokratskim izbornim standardima, već desetljećima primjenjuje prilikom formiranja izvršne i zakonodavne vlasti na svim razinama. Ključno pitanje oko kojeg se s tim u vezi lome koplja glasilo bi: trebaju li u BiH svoje političke predstavnike imati građani ili narodi (i koji)?

Politička nestabilnost uzročno je posljedično povezana s ekonomskom nestabilnošću. Po nizu parametara Bosna i Hercegovina spada u zemlje s najnižim indeksom globalne konkurentnosti. Spor privredni rast, niska razina proizvodnje, nepovoljan omjer uvoza i izvoza, uz glomazan a skup administrativni aparat utječu na loš standard i kvalitetu života građana, te Bosnu i Hercegovinu svrstavaju u red najsiromašnijih i najnerazvijenijih europskih država.

Uz očitu nesposobnost pronalaženja rješenja za kvalitetno suočavanje s izazovima koje donosi budućnost velik problem za bosanskohercegovačko društvu i dalje predstavlja nemogućnost kvalitetnog suočavanja s prošlošću. Izostanak kaznenog procesuiranja svih odgovornih za zločine počinjene tijekom rata, ali i relativiziranje i negiranje samih zločina od strane političara, intelektualaca i ostalih javnih ličnosti otežavaju

proces prevladavanja traume i integracije društva. U tom smislu velika odgovornost leži i na obrazovnim sustavima i institucijama koji etnocentričnim pristupom onemogućuju prihvaćanje multiperspektivnosti kao nužnog preduvjeta razumijevanja prošlosti, ali i izgradnje zajedničke budućnosti.

Pred Bosnom i Hercegovinom su brojni unutarnjopolitički i vanjskopolitički izazovi. Ekonomska nerazvijenost, nepovjerenje u državne institucije, visok stupanj korupcije i etničke podjele kao dominantno obilježje međuljudskih odnosa izazivaju kod velikog broja građana osjećaj besperspektivnosti. Sve zajedno za posljedicu ima masovno iseljavanje ali, za razliku od jugoslavenskog perioda, tek kod manjeg broja slučajeva na određeno vrijeme.

Jedan od najvažnijih strateških ciljeva BiH je ulazak u Europsku uniju. S obzirom na sve rečeno taj proces će po svemu sudeći biti dug, težak i neizvjestan. Probleme na tom putu stvarat će politički, ekonomski i međuljudski odnosi unutar same države, ali i ne uvijek dobrosusjedske namjere država koje ju okružuju. U prvom redu Srbije i Hrvatske.

Iako će mnogi građani za probleme s kojima se suočavaju prvenstveno kriviti nedosljednost i sporost u odlučivanju međunarodnih institucija, i nerazumijevanje bosanskohercegovačkih specifičnosti od strane predstavnika tih istih institucija, činjenice pokazuju da su najveći krivci za aktualno stanje upravo oni koji zemlju vode, i oni koji biraju one koji ju vode. Ljudi, sa svim svojim različitostima, su kroz povijest predstavljali ponekad bogatstvo, a ponekad prokletstvo ove zemlje. Čemu će od to dvoje dati prednost u budućnosti ostaje da odluče upravo oni. Ljudi Bosne i Hercegovine.

IV

CRNA GORA

U trenucima raspada socijalističke Jugoslavije Crna Gora se, za razliku od ostalih republika, nije odlučila za državnu nezavisnost. Umjesto toga svoju je sudbinu vezala uz Srbiju i to u državnoj tvorevini koja se najprije zvala Savezna Republika Jugoslavija (1992. – 2003.), a zatim Državna Zajednica Srbije i Crne Gore (2003. – 2006.). Tek nakon referenduma provedenog 2006. Crna Gora je svoju državnost odlučila nastaviti graditi samostalno. Iako je, opet za razliku od većine bivših jugoslavenskih republika, proces razdruživanja sa Srbijom prošao bez rata, mir i dobrosusjedski odnosi između ove dvije države u narednom će periodu konstantno biti na kušnji. Ključni problem koji opterećuje te odnose je stalno inzistiranje na identitetskim „dilemama“ poput one je li Crna Gora crnogorska ili srpska država, i s tim povezane, jesu li Crnogorci zaseban narod ili samo dio srpskog naroda sa svojim posebnostima?

U kontekstu navedene problematike treba promatrati i prijedloge ustavnih promjena koji se mogu čuti u posljednje vrijeme, a koji bi umjesto građanske države, s građaninom kao nositeljem suvereniteta, Crnu Goru definirali kao zajednicu naroda. Drugim riječima, dok Bosna i Hercegovina pruža otpor pretvaranju države nacija u državu građana u Crnoj Gori bi se mogao dogoditi obrnut proces. A pozadina svega je koncept koji suštinski negira postojanje crnogorskog nacionalnog identiteta, te samim time dovodi u pitanje i opravdanost postojanja samostalne i nezavisne crnogorske države. Takva ustavna promjena kao svojevrsan epilog dugogodišnjih vrlo složenih međudržavnih i međunacionalnih odnosa predstavljala bi dugo priželjkivanu pobjedu političkih i vjerskih vođa srpskog naroda u Crnoj Gori, ali i samoj Srbiji.

Daljnjem zaoštavanju međunacionalnih odnosa zasigurno će doprinijeti i popis stanovništva koji se planira provesti 2021. godine. Dok jedni smatraju da bi pri izjašnjavanju trebalo izostaviti identitetska pitanja (o naciji, vjeri i jeziku) kao nebitna za funkcioniranje građanske države, drugi upravo u odgovorima na ta pitanja vide glavni cilj popisa. U te „druge“ se ubrajaju pripadnici manjina, ali u prvom redu crnogorski Srbi. Po

njihovim predviđanjima popis bi pokazao da su upravo oni većinski narod u Crnoj Gori što bi samo učvrstilo tezu o pripadnosti ove države tzv. „srpskom svetu“ predvođenom Republikom Srbijom i njezinim aktualnim predsjednikom Aleksandrom Vučićem.

Jedan od društvenih aktera koji se najglasnije protivi daljnjoj izgradnji građanske i svjetovne crnogorske države je Srpska pravoslavna crkva. Uz političke predstavnike srpskog naroda, koji su upravo zahvaljujući bliskim vezama sa SPC-om i preuzeli vlast na posljednjim izborima, crkvene se velikodostojnike smatra glavnim nositeljima borbe protiv crnogorskog identiteta i istovremeno glavnim nositeljima (veliko)srpskog nacionalizma u Crnoj Gori.

Uz višak nacionalizma crnogorsko društvo posljednjih trideset godina opterećuje, i u demokratskom razvoju sputava, i višak korupcije, nepotizma, organiziranog kriminala, zloupotrebe državnih institucija i autoritarnih sklonosti ljudi na vlasti. Posljedica je to najvećim dijelom činjenice da je vlast u ovoj zemlji gotovo trideset godina u svojim rukama imao jedan čovjek (Milo Đukanović) i stranka kojoj je on bio na čelu (Demokratska partija socijalista). Zbog svega navedenog Crnu Goru se danas ubraja u tzv. „hibridne režime“ odnosno u kategoriju država u kojima nije uspješno provedena tranzicija iz autoritarizma u demokraciju.

Od 2017. Crna Gora je članica NATO saveza, a od 2008. teži i članstvu u Europskoj uniji. Kao i u slučaju ostalih zemalja Zapadnog Balkana završetak ovog potonjeg procesa ipak se još ne nazire. Neki od odgovora na pitanje zašto je tomu tako mogu se pronaći i u ovom tekstu.

V

MAKEDONIJA

„Što južnije to tužnije“ izreka je kojom se u socijalističkoj Jugoslaviji naglašavao različit stupanj razvijenosti između bogatijeg sjevera i siromašnijeg juga. Kao najjužnija jugoslavenska republika Makedonija je po brojnim kriterijima opravdavala ovu opservaciju. Nažalost, trideset godina nakon stjecanja nezavisnosti situacija u ovoj državi ne samo što se nije bitno popravila nego je po mišljenju njezinih građana još i tužnija.

Iako su mnogi očekivali velike promjene koje bi došle kao rezultat demokratizacije društva, uvođenja višestranačja i jačanja pravne države promjena koja će se pokazati sudbonosnom za Makedonce ona je povezana s državnim imenom. Socijalistička Republika Makedonija nezavisnost od Jugoslavije proglasila je (1991.) pod imenom Republika Makedonija, ali je zbog grčkog pritiska u Ujedinjene narode primljena (1993.) pod imenom Bivša jugoslavenska republika Makedonija (Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM). Ovo kompromisno rješenje Grci su smatrali privremenim očekujući da njihovi sjeverni susjedi u budućnosti u cijelosti odustanu od termina (Makedonija) na koji su smatrali da jedini imaju povijesno pravo korištenja. Spor oko imena za Makedonce se pretvorio u ključni problem razvoja zemlje i pridruživanja međunarodnim asocijacijama i organizacijama. Novi kompromis postignut 2018. i novo ime – Republika Sjeverna Makedonija – omogućit će ovoj državi ulazak u NATO savez (2020.) i početak pristupnih pregovora s Europskom Unijom. Sve u svemu posljedica grčkog inata koji na kraju i nije u potpunosti onemogućio korištenje „spornog“ termina dvadesetak su za generacije Makedonaca predugih i za napredak države teško nadoknativih godina.

Najviše zaslugom dugogodišnjeg visokopozicioniranog komunističkog političara i prvog demokratski izabranog predsjednika Kire Gligorova Makedonija jedina ni na koji način nije sudjelovala u ratovima koji su vodili raspadu Jugoslavije 1990-ih. Što ne znači da i u toj državi nije bilo međunacionalnih sukoba koji su bili na korak do eskalacije u građanski rat.

Problemi su počeli i prije samog proglašenja nezavisnosti i to nezadovoljstvom albanskog stanovništva predviđenim statusom u novoj državi. Albanci su smatrali da s nešto više od 20% ukupnog broja stanovnika zaslužuju ravnopravnost s Makedoncima a ne položaj nacionalne manjine. Nezadovoljstvo političkim, ustavnim, obrazovnim i kulturnim statusom kulminirat će višemjesečnim oružanim sukobom 2001. u kojem će se na suprotstavljenim stranama naći albanska Oslobođilačka narodna armija i pripadnici makedonske vojske. Posredovanjem SAD-a i Europske Unije sukob je završen potpisivanjem Ohridskog sporazuma (13.8.2001.) kojim su predviđena veća prava za pripadnike albanskog naroda u Makedoniji. Iako je Sporazum osigurao mir i u nadolazećim godinama potaknuo bolju suradnju predstavnika makedonskih i albanskih političkih stranaka, odnosi između ova dva naroda i dvadeset godina kasnije predstavljaju veliki izazov razvoju Makedonije kao multietničke, demokratske i pravne države. U kom smjeru će se ti odnosi razvijati mogao bi ukazati i popis stanovništva predviđen za 2021. godinu. Prema nekim naznakama ako popis pokaže da se broj Albanaca povećao bio bi to signal za pokretanje postupka federalizacije zemlje, odnosno podjele na makedonsku i albansku federalnu jedinicu. U tom bi slučaju svi scenariji, pa i onaj koji vodi izdvajanju albanskog dijela i raspadu Makedonije, bili mogući.

Osim zajedničkog slavenskog podrijetla Makedonce s ostalim jugoslavenskim narodima povezuje i specifičan način suočavanja s prošlošću. Umjesto demokratizacijom društva, jačanjem institucija pravne države, popravljanjem životnog standarda i borbom protiv korupcije kao sredstvima za ostvarenje bolje budućnosti nacionalni ponos se odlučilo jačati boljom prošlošću. U tu je svrhu gospodarski osiromašena zemlja izdvojila ogromna financijska sredstva za izgradnju spomenika i građevina koji bi njezinim građanima, ali i svima onima koji dovode u pitanje makedonski nacionalni identitet, trebali biti vidljivi podsjetnik na slavnu makedonsku prošlost. U tom smislu neumjerenost u količini i veličini kao i vrlo diskutabilan eklekticism autoru spomenutih

„znamenitosti“ dokaz su i samo još jedan u nizu primjera povijesne histerije i mitomanije na Balkanu. Neki će ovu šumu spomenika poznatim vojskovođama, političarima, carevima, svećenicima i filozofima, ali i nepoznatim čistačima cipela, kupačicama ili slučajnim prolaznicama, kičasto ukrašene mostove i fasade, svijetlima okupane grandiozne fontane usporediti s Disneylandom. Možda i postoje neke sličnosti, ali i jedna suštinska razlika. Američki Disneyland je sagrađen da bi se bogati gosti u njemu zabavljali. Makedonski Disneyland je sagrađen da bi se domaćem stanovništvu, pripadnicima jednog od najsiromašnijih naroda u Europi, odvratila pažnja od stvarnih problema.

VI

SRBIJA

Ako je Bosna i Hercegovina država koja stvara najviše problema vlastitim građanima onda je po pitanju stvaranja problema građanima ostalih postjugoslavenskih država Srbija regionalni „troublemaker“ broj 1. Takva politika službenog (i neslužbenog) Beograda može se pratiti u kontinuitetu od kraja 1980-ih pri čemu je sve to vrijeme prolazila kroz različite faze, od organiziranja tzv. događanja naroda, jogurt i antibirokratske revolucije, do izazivanja oružane pobune i sudjelovanja u vojnoj agresiji. Ono što se svojevremeno nazivalo projektom stvaranja Velike Srbije, a koji je podrazumijevao teritorijalno širenje na sve krajeve bivše Jugoslavije u kojima žive Srbi, u međuvremenu je evoluiralo u novi projekt za koji se počela koristiti sintagma „srpski svet“. Radi li se samo o stvaranju sfera utjecaja u susjednim državama ili tek novom načinu ostvarivanja starih ciljeva, pokazat će vrijeme.

U svakom slučaju aktualni predsjednik i ujedno apsolutno najmoćniji srpski političar Aleksandar Vučić već godinama gradi imidž zaštitnika i glasnogovornika svih Srba u regiji. On reagira u situacijama u kojima procijeni da je „srpstvo“ bilo gdje ugroženo, ali i daje do znanja predstavnicima Srba van Srbije s kim bi trebali usuglašavati stavove pri donošenju svojih odluka. Trideset godina nakon raspada Jugoslavije utjecaj Srbije na unutarnjopolitičke prilike još je uvijek poprilično prisutan u Bosni i Hercegovini, točnije Republici Srpskoj, a u posljednje vrijeme sve izraženije i agresivnije u Crnoj Gori s čijim se nesrpskim identitetom srpski nacionalizam očito ne može pomiriti.

Osim iniciranja problema u tuđem dvorištu srpski političari već godinama gomilaju probleme i u vlastitom. A ti problemi su sistemski i sveobuhvatni. Srbija je po pitanju stupnja razvijenosti parlamentarne demokracije, nezavisnosti i efikasnosti institucija pravne države, medijskih sloboda i ljudskih prava, kao i životnog standarda građana, pri samom europskom dnu. Iako su za ovakvu situaciju odgovorne generacije političara koji su ovu zemlju vodili u proteklih trideset godina, najveća odgovornost u posljednjih desetak godina leži na Aleksandru Vučiću. Nakon što je 2012. sa svojom

Srpskom naprednom strankom (SNS) pobijedio na izborima Vučić započinje „marš kroz institucije“ koji će ga ubrzo dovesti do pozicije neprikosnovenog vladara Srbije.

Pod njegovim je utjecajem, ili je barem njemu sklona, većina najgledanijih i najčitanijih medija. Njihov *raison d'être* je nekritičko opravdavanje postupaka vlasti uz često potpuno neargumentiran i krajnje bezobziran obračun s opozicijom i svim neistomišljenicima. U stvari, sam pojam opozicije je danas u Srbiji vrlo problematičan. One političke stranke koje imaju kritički odnos prema vlasti odlučile su bojkotirati posljednje izbore tako da ne sudjeluju u radu parlamenta, dok od predstavnika 18 stranaka u parlamentu nitko ne predstavlja stvarnu opoziciju Vučiću i SNS-u.

Jedan od velikih problema srpskog društva, a usko povezan s nikad prevladanim i sveprisutnim nacionalizmom, je i odnos prema prošlosti. Obrazovni sustav, velik dio znanstvene zajednice, političara i medija odbijaju započeti proces suočavanja s vlastitom prošlošću, posebno s onim tamnim stranicama te prošlosti. Inzistira se na narativu vječite žrtve srpskog naroda i nepravde koja mu se kroz povijest nanosila, dok se tendencioznim i selektivnim konstrukcijama zaobilazi samokritičnost kada su u pitanju greške koje su Srbi tijekom povijesti činili drugima. Takav pristup dolazi do izražaja i prilikom sagledavanja događaja koji su vodili raspadu Jugoslavije i ratnih događaja iz 1990-ih, unatoč ili usprkos brojnim sudskim presudama za ratne zločine, znanstvenim publikacijama i stručnim analizama koje upućuju na bitno drugačiju sliku nedavne prošlosti od one koja dominira u današnjoj Srbiji.

Problem koji najbolje pokazuje isprepletenost prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, i čije nerješavanje već godinama predstavlja jedan od najvećih kamena spoticaja napretku srpskog društva, zove se Kosovo. Ova, za Srbe, južna srpska pokrajina, a za tamošnje albansko stanovništvo nezavisna država, ne izaziva samo različite unutarnjopolitičke prijepore nego i direktno utječe na međunarodni položaj Srbije i (ne)ostvarivanje njezinih prioritarnih vanjskopolitičkih ciljeva, poput ulaska u

Europsku uniju. Umjesto kompromisa utemeljenog na uvažavanju političke realnosti, a čiji bi primarni cilj bio postizanje što boljih uvjeta života za tamošnje srpsko stanovništvo, političke, vjerske i intelektualne elite u Beogradu ne prestaju inzistirati na povijesnom pravu na kosovski teritorij. Posljedica svega je velika nepodudarnost između stvarne situacije i one koju se nastoji prikazati stvarnom. Drugim riječima iako se Kosovo i dalje smatra de iure dijelom Srbije, de facto ne samo što predsjednik i premijerka Srbije ne mogu doći na Kosovo kada požele, da tamo ne vrijede srpski zakoni i da kosovsko stanovništvo ne plaća srpske poreze, nego Kosovari putuju svijetom sa svojim putovnicama, na izborima isključivo stanovništvo Kosova bira svoju vlast, a za red i sigurnost na Kosovu se brinu kosovska policija i vojska.

Od države koju se početkom 20. stoljeća doživljavalo južnoslavenskim Pijemontom i koja je u drugoj polovici istog stoljeća kao dio socijalističke Jugoslavije imala precizno definiranu poziciju u svijetu, Srbija 21. stoljeća, barem zasad, nema jasnu viziju gdje i zašto želi pripadati. Konkretni postupci koji se provode s ciljem pridruživanja Europskoj uniji često su dezavuirani potezima srpskih političara koji kao da se ne mogu odlučiti između sudjelovanja u zajedničkoj europskoj politici i zadržavanja specifičnih odnosa s Rusijom i Kinom.

Ekonomska bescijelovitost, sveprisutna korupcija, nedemokratske prakse u društvu, te lutanje države i državnog rukovodstva pri traženju mjesta u svijetu „pomogli“ su da sve više Srba to mjesto uspijeva pronaći, ali daleko od Srbije.

VII

KOSOVO

Kao pokrajina s visokim stupnjem autonomije Kosovo je tijekom jugoslavenskog socijalističkog perioda bilo sastavni dio Srbije. Ukidanje tog statusa krajem 1980-ih iskorišteno je od strane većinskog albanskog stanovništva kao povod različitim oblicima mirnih, a uskoro i sve nasilnijih oblika otpora postupcima srpske vlasti, policije i vojske. Bez obzira na karakter otpora cilj kosovskih Albanaca bio je isti – odcjepljenje od Srbije i stvaranje nezavisne države. Nakon proglašenja nezavisnosti 1991. sukob će eskalirati i poprimiti obilježja pravog rata koji će završiti tek nakon zračnih napada NATO snaga na vojne i strateške ciljeve Srbije u proljeće 1999. godine. Vojni poraz Srbije bio je preduvjet političkog napretka nezavisnog Kosova čiji će vrhunac predstavljati uspostava službenih diplomatskih odnosa s brojnim svjetskim državama 2008. godine.

Kosovo je najmlađa država nastala raspadom Jugoslavije, ali i jedina čiji međunarodni državopravni status i trinaest godina nakon međunarodnog priznanja nije u potpunosti riješen. Iako nije službeno primljena u članstvo Ujedinjenih naroda ovu državu priznalo je stotinjak zemalja iz cijelog svijeta, uključujući SAD i većinu članica Europske unije. Osim toga Kosovo je kao nezavisna država učlanjeno i u brojne važne međunarodne organizacije poput Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda, INTERPOL-a, Međunarodnog olimpijskog komiteta ili Međunarodne nogometne asocijacije (FIFA). Glavni razlog zašto Kosovo ipak ne može računati na članstvo u nekim svjetskim organizacijama, i na priznanje nekih država, najvećim dijelom leži upravo u neriješenim bilateralnim odnosima sa zemljom od koje se odcijepilo. U toj diplomatskoj igri važan utjecaj će i dalje imati i stara savezništava, poput onog Srbije s Rusijom, ali i strah pojedinih zemalja (npr. Španjolske) da bi priznavanjem prava na odcjepljenje u ovom bili primorani na slične ustupke i u vlastitom slučaju.

Iako unatoč svim izazovima Kosovo može biti zadovoljno smjerom u kojem se njegov državno-pravni status razvija, ono čime građani Kosova ne mogu biti zadovoljni su posljedice sukoba koji je predugo

opterećivao, i očito će još dugo opterećivati, tamošnje društvo. To se u prvom redu odnosi na ogromne ljudske gubitke, masovna protjerivanja stanovništva i veliku materijalnu štetu. Kako na albanskoj tako i na srpskoj strani. S tim u vezi ne treba zanemariti i još uvijek velik broj neriješenih slučajeva nestalih osoba, ali i sudski neprocesuiranih osoba odgovornih za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. Također, kako na albanskoj tako i na srpskoj strani.

Sve navedeno treba imati na umu kada se ocjenjuje razvoj kosovske demokracije i institucija pravne države, a koji su u svakom pogledu još uvijek predaleko od zadovoljavajućih europskih normi. U tom je smislu pred ovom mladom državom još uistinu dug put do zrelosti. Uz nastavak demokratskog dijaloga sa Srbijom upravo će promicanje dijaloga između svih kosovskih građana koji bi bio vođen principima ravnopravnosti, demokratičnosti i pravičnosti predstavljati najveći izazov, ali ujedno i najveći zalag političke, ekonomske i društvene stabilnosti.

U IŠČEKIVANJU EPILOGA

Po kriterijima koji se smatraju ključnima pri ocjeni razvijenosti i uspješnosti nekog društva, kao što su ekonomska situacija i životni standard građana, stupanj demokracije i vladavine prava, razina ljudskih i medijskih sloboda, postjugoslavenski prostor je na samom europskom začelju. Naravno, na tom prostoru postoje velike razlike u spomenutim kriterijima između pojedinih država, kao što su uostalom postojale i za vrijeme postojanja zajedničke jugoslavenske države.

Nakon što su plativši visoku cijenu u ljudskim životima i ogromnoj materijalnoj šteti izašle iz jedne višenacionalne zajednice i postigle državnu nezavisnost cilj svih bivših jugoslavenskih federalnih jedinica je da se u što skorije vrijeme ponovo nađu u istoj, ali ovaj put novoj zajednici naroda i država. Taj cilj su zasad ostvarile samo Slovenija i Hrvatska, a pred svima ostalima je po svemu sudeći još vrlo dug i neizvjestan put.

Ostaje za vidjeti kako će se politički predstavnici naroda koji su u Jugoslaviji imali ravnopravan status ponašati u Europskoj uniji u kojoj bi ta ravnopravnost mogla biti na svakodnevnoj kušnji. Jer, uvažavajući javno proklamirana načela, dosadašnja praksa pokazuje da utjecaj malih i posebno siromašnih država u EU nije jednak onom velikih i(li) bogatih. Hoće li na eventualne slučajeve političke i ekonomske nepravde reagirati slično, ili možda i oštrije, nego su to činili za vrijeme Jugoslavije? Ili će svoj nacionalni ponos, zbog kojeg su bili u stanju ulaziti u ratove, ovaj put uspjeti obuzdati i podrediti ekonomskim interesima?

Kao što je rečeno na početku ovog teksta jugoslavensko nasljeđe ne samo što je sveprisutno nego i dalje u velikoj mjeri nastavlja opterećivati odnose između i unutar država nastalih raspadom Jugoslavije. Pritom se može primijetiti da jugoslavensko iskustvo niti približno nije iskorišteno u onolikoj mjeri u kojoj je moralo biti iskorišteno. To se odnosi na ispravljanje svih negativnih, ali i uvažavanje i unapređivanje svih pozitivnih tekovina. Drugim riječima, većina danas nezavisnih država ne može se, baš poput svojevremeno Jugoslavije, pohvaliti visokim standardima parlamentarne

demokracije i vladavine prava, ali se, za razliku od svojevremeno Jugoslavije, ne može pohvaliti niti privrednim uspjesima, socijalnom osjetljivošću prema vlastitim građanima, i pogotovo međunarodnim utjecajem. Osim toga, iskustvo boravka u multietničkoj i multikonfesionalnoj zajednici još uvijek se prečesto gleda isključivo kroz prizmu pogrešaka i sukoba, čime se zanemaruje sve ono što je na različite načine utjecalo na popravljavanje kvalitete života pojedinca, i doprinosilo razvoju društv(a)va u cjelini.

Svatko ima priliku učiti iz prošlosti pri čemu se u toj „školi“ netko pokaže boljim a netko lošijim učenikom. Svima koji su nekada živjeli u zajedničkoj jugoslavenskoj državi prošlost doista nudi čitavu lepezu iskustava koja bi se na različite načine i u različitim situacijama mogla iskoristiti. Iako postoje sumnje u autentičnost autorstva obično se Churchillu pripisuje izjava da „narodi Balkana proizvode više prošlosti nego što je mogu konzumirati“. Pritom se zanemaruje i nastavak iste rečenice koji upozorava „... a težina njihove prošlosti opterećuje njihovu sadašnjost“. Bez obzira tko i kada to uistinu izgovorio siguran sam da se i u prvom, a posebno u drugom dijelu ove rečenice svi bivši jugoslavenski narodi i danas mogu prepoznati. Uzevši u obzir sve navedeno u ovom tekstu možda bi ipak bilo važnije da se nad njom zamisle i zapitaju mogu li svoj nezavidan položaj popraviti tako da umjesto prošlosti napokon počnu proizvoditi više budućnosti.

LITERATURA

- Ivo Goldstein, Hrvatska 1990. – 2020., Profil knjiga, Zagreb, 2021.
- Škeljzen Malići, Kosovo i raspad Jugoslavije, Links, Beograd, 2013.
- Mirjana Kasapović, Bosna i Hercegovina 1990. – 2020. – rat, država i demokracija, Školska knjiga, Zagreb, 2020.
- Šerbo Rastoder, Novak Adžić, Moderna historija Crne Gore 1988. – 2017., I-III, Press-Vijesti, Podgorica, 2020.
- Kako, koga i zašto smo birali, Izbori u Srbiji 1990-2020. godine (ur. Dušan Vučićević, Milan Jovanović), Službeni glasnik, Beograd, 2020.
- Božidar Jakšić, Smutna vremena, Most Art, Beograd, 2014.
- Nena Tromp, U potrazi za istinom na suđenjima za masovna zlodela: hoće li o tome poslednju reč imati advokati i sudije
(http://www.yuhistorija.com/serbian/region_txt01.html)
- Božo Repe, Obećanja i činjenice u vezi s nezavisnom slovenačkom državom
(http://www.yuhistorija.com/serbian/region_txt01c2.html)
- Silvano Bolčić, Kako je moguća autokratska vlast u uslovima političkog pluralizma
(http://www.yuhistorija.com/serbian/region_txt01c3.html)
- Silvano Bolčić, „Nacionalizacija“ post-jugoslovenskih društava: Svojstva, akteri, posledice i mogućnosti „denacionalizacije“
(http://www.yuhistorija.com/serbian/region_txt01c4.html)
- Vladimir Gligorov, Demokratija, pluralizam i ekstremizam
(http://www.yuhistorija.com/serbian/region_txt01c5.html)
- Marijana Musladin, Sjeverna Makedonija u kontekstu regionalne sigurnosti, Suvremene teme: Međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti, vol. 10 no. 1, 2019.

O AUTORU

Hrvoje Klasić rođen je 6.12.1972. u Sisku gdje završava osnovnu i srednju školu. Godine 1997. diplomirao je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na istom fakultetu obranio je magistarski rad pod naslovom „Društveno – političke promjene u Sisku 1970-1972.“ i disertaciju pod naslovom „1968. u Jugoslaviji. Društveno-političke promjene u Jugoslaviji u kontekstu svjetskih zbivanja“. Od 1995. zaposlen je kao profesor povijesti na sisačkoj gimnaziji, a od 2003. na Filozofskom fakultetu, Odsjeku za povijest. Predaje predmete vezane uz svjetsku povijest 20.stoljeća.

Hrvoje Klasić dobitnik je Godišnje nagrade Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu (2006.), Godišnje nagrade grada Siska za knjigu „Hrvatsko proljeće u Sisku“ (2006.), Nagrade „Svetozar Pribičević“ za unapređenje hrvatsko-srpskih odnosa (2017.), te Priznanja za promicanje mirotvorstva, nenasilja i ljudskih prava "Krunoslav Sukić" (2019.).

Suautor je dokumentarnih serija „Hrvatsko proljeće“ (2010.) i „Nezavisna Država Hrvatska“ (2020.), nastalih u produkciji Hrvatske radiotelevizije. Autor je knjiga: „Hrvatsko proljeće u Sisku“ (2006.), „Jugoslavija i svijet 1968.“ (2012.), „Bijelo na crno. Lekcije iz prošlosti za budućnost“ (2019.) i „Mika Špiljak – revolucionar i državnik“ (2019.).

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.218.4(497.1)"1991/..."
94(497.1)"1991/..."

KLASIĆ, Hrvoje

Jugoslavenski prostor 30 godina nakon raspada Jugoslavije
[Elektronski izvor] / Hrvoje Klasić. - El. knjiga. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2021. - (Demokratija i ljudska prava)

Način pristupa (URL): <https://bosnia-and-herzegovina.fes.de/publikacije>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 2. 8. 2021.

ISBN 978-9926-482-34-3

COBISS.BH-ID 44972806

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BiH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Aničić

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

